

המערכה נגד איראן בסוריה: האם הצהרות ישראל מועילות?

שמואל אבן

באחרונה הצהירה ישראל, כי היא ממשיכה במדיניותה ההתקפית על אדמת סוריה וכי תעצים את ההתקפות במידת הצורך, במטרה למנוע התבססות איראנית עוינת בסוריה ולסכל העברת נשק אסטרטגי מאיראן לחיזבאללה. הצהרה זו נועדה להבהיר, כי נוכחות ופעילות איראן בסוריה הם קו אדום שאין בכוונת ישראל לסגת ממנו, חרף המגבלות שמטילה רוסיה על ישראל ותהליך עזיבת צבא ארצות הברית את סוריה. ההצהרות הן היפוכה של מדיניות העמימות, שנשחקה בשנתיים האחרונות. הקושי הטמון במדיניות כזו הוא, שהיא עלולה לתרום להורדת סף התגובה מצד האויב ולחייב את ישראל להמשיך בתקיפות בתדירות גבוהה, ולו כדי לשמור על אמינות ההרתעה ולהפגין את חופש הפעולה הישראלי. כך תעלה סבירות ההסלמה למלחמה רחבה יותר. הצהרות כאלה עלולות גם לעורר התנגדות בזירה הבינלאומית, שתצר את מרחב התמרון הישראלי. לפיכך נראה, שחסרונותיה של מדיניות הצהרתית כזו עולים על יתרונותיה. מניעת האיום האיראני על ישראל מסוריה מצדיקה אמנם נטילת סיכונים, אולם במסגרת ניהול הסיכונים מוטב לישראל לשמור על פרופיל הצהרתי נמוך; להסתפק בתקיפות בעלת השפעה מהותית להשגת מטרותיה אסטרטגיות, בהתאם לשיקולי סיכון-תועלת; ולהימנע מתקיפות שתכליתן להפגין את חופש הפעולה הישראלי.

ב-13 בינואר 2019 הצהיר ראש הממשלה ושר הביטחון, בנימין נתניהו, כי בשנים האחרונות תקף צה"ל בסוריה מאות פעמים מטרות של איראן וחיזבאללה. הוא גם נטל אחריות לתקיפת מחסנים של איראן, שהכילו נשק איראני, בשדה התעופה הבינלאומי בדמשק ב-11 בינואר. נתניהו הצהיר, כי צבר התקיפות האחרונות מוכיח שישראל נחושה יותר מתמיד לפעול נגד איראן בסוריה והזהיר, כי ישראל תעצים את ההתקפות במידת הצורך. נתניהו ייעץ לאיראן לצאת מסוריה מהר, כי "אנחנו נמשיך במדיניות התקיפה שלנו כפי שהבטחנו וכפי שאנחנו עושים ללא מורא וללא הפסקה".

קודם לכן, ב-11 בינואר 2019, בראיון פרישה לניו-יורק טיימס, הציג הרמטכ"ל היוצא, רא"ל גדי איזנקוט, את הישגי ישראל מול איראן וחיזבאללה בתקופת כהונתו וציין כי בשנים האחרונות ישראל פגעה באלפי מטרות "מבלי לקחת אחריות או לבקש קרדיט". לפי איזנקוט, איראן לא הצליחה לממש את חזונה בסוריה וטעתה כשבחרה להתעמת עם ישראל במגרש הסורי, שבו יש לישראל עליונות מודיעינית ואווירית. לדבריו, ארגון חיזבאללה השיג יכולת מצומצמת בלבד בתחום הטילים המדויקים. זאת ועוד, בעת ביקורו בצרפת (22-23 בינואר 2019), אמר נשיא המדינה ראובן ריבלין למארחיו, כי ישראל פועלת בסוריה נגד התבססות איראן ונגד העברות נשק לחיזבאללה בלבנון, כחלק מזכותה להגנה עצמית וכי במקרה הצורך יתקוף חיל האוויר פעם נוספת. הוא העביר מסר ללבנון, באמצעות צרפת, שישראל רואה בפרויקט הטילים המדויקים של חיזבאללה בלבנון איום חמור ביותר על ביטחונה וכי תפעל להסרתו אם תראה לנכון.

החידוש בהצהרות ישראל הוא בנטילת אחריות רשמית, כוללת וכמותית למדיניות התקיפה נגד יעדים של איראן ברחבי סוריה בשנים האחרונות, תוך הצהרת כוונות אשר להמשך התקיפות והעצמתן לפי הצורך; בנוסף לתקיפות לסיכול משלוחי אמל"ח מאיראן לחיזבאללה דרך סוריה. גם נטילת האחריות הקונקרטית מצד נתניהו לתקיפת מחסני תחמושת של איראן בשדה התעופה בדמשק ב-11 בינואר 2019 היא חריגה. הצהרות אלה הן היפוכה של מדיניות העמימות בגזרה הסורית, שהלכה והתפוגגה בשנתיים האחרונות. עם זאת, הצהרות בדבר תקיפת משלוחי אמל"ח לחיזבאללה אינה תופעה חדשה.

הסיבות לעיתוי ההצהרות - נראה שגבר הצורך של ישראל להבהיר לכל השחקנים בזירה את הקווים האדומים שלה בסוריה; וזאת במיוחד נוכח הודעת הנשיא דונלד טראמפ, ב-3 בינואר 2019, בדבר נסיגת ארצות הברית ואמירתו, כי מבחינתו האיראנים "יכולים לעשות מה שהם רוצים" בסוריה, עקב מגבלות על אזורי תקיפה, שהטילה רוסיה על ישראל בעקבות הפלת מטוס האיליושין הרוסי על ידי הסורים בשוגג ב-17 בספטמבר 2018 וכן נוכח מאמצי הכוחות השולטים בסוריה לעצב במדינה סדר חדש.

ההצהרות נועדו כנראה גם להגביר את הקונפליקט בין סוריה ורוסיה לבין איראן, כדי שזו תעזוב את סוריה, שכן כל עוד סוריה משמשת שדה קרב בין איראן לישראל - דבר שבוטל באזור שדה תעופה דמשק - קיימת סכנה לביטחון המשטר הסורי וקשה להתקדם בתהליך השיקום. בנוסף, חשיפת המאמץ האיראני ועלותו הכבדה (במהלך שבע שנים הוציאה איראן בסוריה כ-16 מיליארד דולר, לדברי איזנקוט) תורמת לעמדות המתנגדים באיראן למימון פעילותה החתרנית בחו"ל, שעה היא מתמודדת עם הסנקציות האמריקאיות ואוכלוסייתה נתונה במצוקה כלכלית.

בזירה הפנימית - פרשנים בישראל משערים שהצהרות על אודות הצלחות ישראל בתקופת זו אינן חפות מצרכים פוליטיים ואחרים. לפי גישה זו, התופעה אמורה לחלוף לאחר מערכת הבחירות. שיקול רחב יותר נוגע לתדמית הצבא. מדברים שאמר איזנקוט בכנס השנתי של ה-INSS בינואר 2019, משתמע שהמידע שנחשף בדבר המערכות שמנהל צה"ל בזירה הצפונית עשוי לתרום להבנת הציבור הישראלי את אתגרי הצבא, משום שבשנים האחרונות נחשף הציבור במידה רבה לפעילות צה"ל ביהודה ושומרון ובגבול עזה, שהיא "קצה הקרחון". לחשיפה יש גם תרומה לזכות הציבור לדעת - במדינה דמוקרטית קשה לקיים פעילות צבאית מקיפה, אינטנסיבית, ממושכת ועתירת סיכונים, ללא דיון ציבורי.

תגובות איראן וסוריה

ההתבטאויות בישראל גררו תגובות נגד חריפות באיראן, שכללו בעיקר איומים, לרבות איום בשימוש בטיילים מדויקים. בתגובה לדברי נתניהו ב-13 בינואר 2019, הודיע מפקד משמרות המהפכה של איראן, מוחמד עלי ג'עפרי, ב-16 בינואר 2019, כי איראן תשאיר בסוריה את היעדים וכלי הנשק שלה, למרות "איומיה המגוחכים וההזויים" של ישראל לפגוע בהמשך הנוכחות האיראנית בסוריה. הוא הזהיר את ישראל "לא לשחק בזנב האריה", שכן סבלנותה של איראן עומדת לפקוע בעתיד הלא כל כך רחוק, וטען שעליה לחשוש מהיום שבו ייפול על ראשה, מטר טילים מדויקים של איראן.

המסרים מועברים גם באמצעות מהלכי כוח. ב-20 בינואר 2019 דיווחו גורמים זרים שצה"ל ירה שבעה טילים למטרה בשטח שדה התעופה בדמשק, שגרמו למטוס של חברת התעופה האיראנית

לשוב על עקבותיו. בתגובה שוגר טיל קרקע-קרקע איראני (כנראה מדויק) לצפון רמת הגולן. הטיל יורט על ידי סוללת "כיפת ברזל". דובר צה"ל מסר, כי הטיל שוגר משטח סוריה על ידי "כוח איראני", וכי צה"ל הגיב בתקיפת של מטרות צבאיות השייכות לכוח קודס בסוריה. דובר צה"ל ציין אמנם שלשיגור הטיל האיראני קדמו הכנות ארוכות והחלטות מלפני חודשים, אך קשה להתעלם מסמיכות הזמנים בין מועד השיגור, ההצהרות בישראל ואיומי איראן להגיב.

אירועים אלה הניבו איומים נוספים. בשלהי ינואר 2019, איים חוסיין סלאמי, סגן ראש משמרות המהפכה האסלאמית באיראן, כי "מלחמה חדשה שתתחיל ישראל תסתיים בהרס שלה"; ומזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי באיראן, עלי שמח'אני הזהיר, כי "טילים מדויקים נמצאים בידי אנשי ההתנגדות בעזה ובלבנון, והם מוכנים לירות אותם ולהפוך את חיי ישראל לגיהנום, אם תעשה מעשה מטופש". מזכ"ל חיזבאללה חסן נצראללה איים, כי בכל רגע עשויה להתקבל החלטה בדבר התגובה לתקיפות ישראל.

סוריה, השותפה לציר האיראני, נוטה להמעיט בחומרת הפגיעות, אולי כדי להפחית מהלחץ על משטר אסד להגיב. עם זאת, לאור האירועים האחרונים הודיע נציג סוריה באו"ם, ב-23 בינואר 2019, כי ארצו תתקוף את נמל תעופה בן-גוריון, אם ישראל תמשיך לתקוף בסוריה. כתגובה צה"ל פרס סוללת "כיפת ברזל" במרכז הארץ.

משמעויות

האירועים האחרונים וההצהרות של איראן, הקוראת להשמדת ישראל, ממחישים היטב את חומרת האיום האיראני על ישראל ואת הצורך לסכלו, במגוון של אמצעים וזירות. עם זאת, נראה שהצהרות ישראלית אינן מועילות ואף עלולות להגביר את הסיכונים להסלמה ולהצר את מרחב התמרון הישראלי במרחב הסורי:

א. בהנחה שלמדיניות העמימות הייתה בעבר תרומה למניעת מלחמה בעצימות גבוהה, הרי שלנטילת אחריות על תקיפות העבר ולהצהרת כוונות על המשך תקיפות בעתיד עלולה להיות השפעה הפוכה.

ב. הצהרות ישראל נתפסות בצד השני כדברי רהב וניסיון השפלה, ועל כן עלולות להגביר את הלחץ על מנהיגיו להגיב. ככל שאיראן תתקשה להגיב מסוריה, היא עלולה לנסות להגיב גם מחוץ לסוריה.

ג. הצהרות ישראל עלולות להגביר את מחויבותה להמשיך במדיניות ההתקפית - ולו כדי להפגין רציפות, שמא תיפגע אמינותה ההרתעתית - מה שיגביר את סיכוני ההתדרדרות. זאת, עוד לפני שמביאים בחשבון סיכונים אחרים, כגון אירועים עתירי נפגעים, שעלולים לשנות את התמונה.

ד. ההצהרות עלולות להגביר את התנגדות רוסיה לפעולות ישראל בסוריה ולצמצם אף יותר את מרחב הפעולה שבו מתקיימות הבנות בין שתי המדינות. בהקשר זה אמרה דוברת משרד החוץ הרוסי, ב-23 בינואר 2019, כי "פרקטיקת המתקפות השרירותיות של ישראל על [...] סוריה, צריכה להיפסק" ("arbitrary strikes on [...] Syria must stop"). נטילת האחריות עלולה להגביר את ההתנגדות גם של גורמים נוספים בזירה הבינלאומית.

ה. המאבק בין ישראל לאיראן הוא רב-זירתי ונראה רחוק מסיום, כך שסיכומי הצלחה בפומבי נראים מוקדמים מדי, ובפרט שאיראן עדיין מקיימת נוכחות צבאית בסוריה והיא אף פועלת לשפר את יכולותיה לפעול גם מלבנון ומעיראק. מה גם, שאין סיבה להרחיב את החשבון הפתוח שבין איראן, חיזבאללה וסוריה לבין ישראל באמצעות נטילת אחריות לאירועי העבר. בנוסף, מיותרות חשיפות פרטים בתקשורת על אודות פעילות כוחות הביטחון והמודיעין נגד איראן, בעוד המערכות בעיצומן.

האיום שמציבה ההתבססות הצבאית האיראנית בסוריה על ישראל אמנם מצדיק מדיניות הרתעה ותגובה הכרוכה בנטילת סיכונים, אולם נראה שבמסגרת ניהול הסיכונים מוטב לישראל לשמור על פרופיל הצהרתי נמוך ולהיות סלקטיבית יותר בתקיפת יעדים, בהתאם לשיקולי סיכון-תועלת, עוד לפני שמרחב התמרון יצומצם עוד. עליית המתח בגזרה הצפונית מחייבת גם היערכות מוקדמת למקרה של הסלמה.